

RODOLJUBLJE U ETIČKO-MORALNOM PROSTORU

Jordan Kuničić

Zanimljiva je, donekle i tragična, činjenica da i neke osnovne životne kategorije ljude ponekad razdvajaju. Tko može izbrojiti žrtve pale na barikadama za vrednote vjere, ljubavi, slobode, nacije itd.? Kao da se u tim kategorijama krije neka eksplozivna snaga. One doista potresaju najintimnijim zakucima ljudskog bića. A osjećajna je komponenta u njima toliko naglašena, jer su ukorijenjene u dnu čovječe egzistencije te služe čovječjem magonu za samoodržavanjem i za vlastitim razvojem. Ljudi ih ne stvaraju. Niti ih jednostavno stiču, niti ih biraju. S njima se rađaju i umiru. Ponekad zakrčljaju. Često se izrode. Potisnute, nanovo niknu. Svakako, istina je da stvaraju naglašenu dinamiku i ne uvijek ugodnu napetost.

Strujanja

Ako prijedemo okvire novinarstva, naći ćemo da se u nas snažno zastupa mišljenje, da je rodoljublje neka vrsta fetišizma, te da po svojoj biti predstavlja ekskluzivistički šovinizam. Piše se da se rodoljublje razvilo na bazi raznih ekonomskih, političkih, kulturnih i ideoloških uvjeta koji kroz dulje ili kraće vrijeme djeluju na stanovništvo određenog područja. U tom se svjetlu određuje i pojam nacije kao historijski nastale zajednice ljudi, na određenom teritoriju, povezanih »istim fetišističko-ekskluzivističkim osjećajem zajedničke pripadnosti«.¹

Takvo tumačenje odbacuje svaki obzir na neku imanentnu genezu osjećaja prema naciji. Ne radi se — prema tom shvaćanju — o nekoj strukturnoj komponenti ljudske psihe, niti o njezinoj fizičkoj ili organskoj bazi, etnički se moment zabacuje, nego se osjećaj prema naciji tumači eksterioristički, kao nešto pridošlo izvana. Kao takav, osjećaj prema naciji izložen je svim vrstama promjena i deformacija. Dapače, prema gornjem tumačenju, osjećaj prema naciji ili rodoljublje po svojoj naravi označuje jednu pogibeljnu i dekadentnu degeneraciju fetišizma i šovinizma.

U istom smjeru plovi stara ali uvijek živa politička struja. Odanost prema svojoj naciji smatra se na političkoj areni baštinom »desnice«, dok »ljeвица« zastupa radikalni kozmopolitizam. Iznad skučenosti etničkih, nacionalnih ili drugih granica, kozmopolitizam gleda na svemir kao zajedničku domovinu svih ljudi. Čovječanstvo predstavlja jednu i jedinu naciju: čovječansku naciju. Pripadnici te struje smatraju sebe građanima svijeta. Govoriti o rodoljublju, odnosno i pijetetu, odanosti ili osjećaju prema naciji za njih znači zastupati ideju vrijednu prezira.

Tako zamišljen kozmopolitizam zastupa čisti anacionalizam. To je neka vrsta centrifugalne struje, tj. sklonosti fetišiziranja ljudske zajednice

¹ Oleg Mandić: *Opća sociologija*, Zagreb, 1969, str. 150.

zapoštvajujući nacionalni individualitet. Neki propovjednici tzv. »nove« moralke pišu: »Nova moralna shvaća svojom dužnošću da promiče novi patriotizam, bez nacionalističkog taloga, na razini svijesti čovječanstva od danas i od sutra.«² Moralna svijest, misle isti, vlastita zreloom čovjeku ne dopušta nikakvih rasnih, klasnih i nacionalnih granica. Za te »nove ljude« dom je zemaljska kugla. Sva ograničenja uključuju zatvaranje čovjeka u granice samoživog individualizma.

Kako se vidi iz gornjih navoda, vrlo je teško držati zlatnu sredinu između fetišizma ili nacionalizma s jedne strane i bezbojnog kozmopolitizma s druge. A ipak, i ovdje je zlatna sredina: *Zdravo rodoljublje, zdrav osjećaj pripadnosti jednoj naciji* kao protegnuću obitelji, u kojoj čovjek prima blagodat zemne egzistencije i dopunu odgoja. Ljudi redovito osuđuju ekscese ili pretjeranosti, pa se pitamo: Zbog čega ne ići za tim da se i na tom sektoru ušćuva ona kreposna, zlatna sredina kreposnog pijeteta prema svojoj naciji i svome domu? I dalje: Zar nismo sposobni uvidjeti da se zakonit nacionalni individualitet ne mora pretvoriti u fetišističkog kumira niti se raspliniti u svoj i bezbojnoj anacionalnosti? Je li uopće moguće da čovjek sruče sa sebe nacionalne oznake? Ako nije, kao što i nije, čemu se boriti protiv sama sebe i svojih? Govori naša narodna: »Kreni kud hoćeš, iz vlastite kože nikuda.«

Bistrenje pojmova

Da se uzmogne harmonizirati napeto protivno strujanje ideja, potrebno je stati na nekom čvrstom tlu. Potrebno je staviti na stol zajedničke karte. Recimo da su to u našem slučaju definicije. I upravo tu počinju teškoće. Tradicionalne se definicije smatraju dogmatski nametnute, pa se ne primaju. A doći do novih definicija nije lako. Stvaranje definicija ponekad traje decenijama, ako ne stoljećima. U proces traženja definicija uvuku se počesto apriorna stajališta pa se rodi jednostrana ili iznakažena definicija. Tako prisustvujemo nekoj vrsti eksploatiranja definicija, radije recimo: maltretiranja definicija, a htjeli bismo preko njih doći do objektivne spoznaje kompleksne stvarnosti.

Kako stvoriti pojam nacije? Svakako da je u tom pojmu vrednota »roda«, dakle krvnog porijekla. I tako je odlazna točka nekako prihvatljiva. Među raznim komponentama koje stvaraju pojam nacije nalaze se zajedničko porijeklo ili rod, zajednički jezik, geografski položaj, običaji, predaja, religija itd. Recimo još nešto: Nema nacije bez nekih duhovnih karakteristika. Pripadnici jedne nacije osjećaju svoju zajedničku pripadnost. Oni su svjesni zajedničke prošlosti. Vjeruju u neku zajedničku budućnost. Žele sačuvati to svoje zajedništvo, taj osjećaj jedinstva. Zbog toga i vole međusobnu slogu.

Vrlo je lako da se odmah pojave zastranjenja. A zastranjenje nastaje netom se apsolutizira pa i samo jedan od spomenutih elemenata. Apsolutiziranjem jednog elementa gubi se s vida da ih ima više. Apsoluti-

² Ignace Lepp: *La morale nouvelle*, Paris, 1963, str. 206, 211. Napominjem da ovom djelu općenito nedostaje elementarna znanstvena ozbiljnost u tretiranju moralnih pitanja.

ziranjem svih elemenata zajedno, dakle jedne nacije, zaboravlja se da jedna nacija ne tvori čovječanstvo, jer ovo je sastavljeno od mnogo nacija, od mnogo nacionalnih individualiteta, i svaka od njih ima po navri ista prava u kozmičkoj zajednici.

Nacije ne predstavljaju jedan rasni ili rodni tip. Tipovi su mnogi i različiti. A njihova ih razlika čini donekle i suprotnim. Ni antropogeografija ne može dokazati da teritorij oblikuje naciju, jer opstoje teritoriji s različitim nacijama. Ne smijemo apsolutizirati ni jezik, jer ima različitih nacija jednog jezika. Ni različite vjere ne ruše okvir jedne nacije, iako se nacija osjeća jedinstvenijom ako je i vjerski monolitna. Pa ni granice jedne države ne zatvaraju jednu naciju, jer ima višenacionalnih država, ali ih ima i jednonacionalnih. I sve nam je ovo jasno iz primjera: Švicarci su, npr., jedna nacija, a govore raznim jezicima. Kanadska i australska nacija različite su nacije, a govore istim jezikom. U Jugoslaviji opstoji crnogorska, hrvatska i srpska nacija, a jedan im je jezik.

Definicija doživljuje svoju degeneraciju netom u nju ubacimo elemente koji na nju ne spadaju. Tako se događa i s definicijom nacije. Istina da nacija nije nešto posve psihički jedno, ali nećemo zbog toga reći da je *psihička nepovezanost* bitni element nacije. Ta nepovezanost može biti patološka pojava, ili se odnosi na periferiju, jer je činjenica da je dominantan osjećaj u naciji upravo osjećaj zajedničke pripadnosti u nekoj raznolikosti. Raznolikosti, koja je prolazne i sporedne, a ne bitne naravi.

Isto tako mi se ne čini ispravnim u pojam nacije uvoditi ideju *prisile* sa strane državne vlasti. Povijest svjedoči da ne znam kako jake prisile sa strane državne vlasti ne uništavaju osjećaj nacionalne pripadnosti. Ima za to bezbroj primjera u borbama raznih nacija za svoja prava. Opstoji nešto intimnije i jače što se odupire pritisku, i što sačinjava jezgru nacionalne pripadnosti, dok se događa da se državna vlast mijenja, nastaje i nestaje. Nacionalni je osjećaj kao žerava pod pepelom. Može se prigušiti, ali se ne može uništiti.

Zar je državna vlast uvijek »odraz ekonomskih interesa eksploatorskih konkretnih klasa«³ Ne bih rekao. Barem ne tako općenito. Svaka je vlast neka vrsta prisile. Golema je razlika između vlasti-prisile ljudskoj samovolji, ali izabrane od naroda, i vlasti-prisile nadošle uzurpatorski ili vršene tiranski. Ipak, ni u kojem slučaju ne nestaje nacionalnog osjećaja. On će poslužiti mnoštvu kao regenerativni *focus*, kao neka ujedinjujuća snaga. Stupanj se prisile mijenja, nacija sa svojim osjećajem ostaje. Stoljeća prolaze, a nacija ostaje kao feniks ptica, sposobna da se iz svoga pepela preporodi.

Domovina-nacija

To su genetički isti pojmovi. Izraz »domovina« dolazi od »dom«. To je kuća rođenja. Mjesto u kojemu primamo odgoj i prvo upućivanje u svijet. Tu smo primili dar ovozemne egzistencije. I stupili smo u svijet s primljenim tjelesnim osobinama što nam ih namriješe otac i majka, a

³ Oleg Mandić, nav. dj., str. 148.

uz njih i drugi članovi našega doma. Odatle ponijesmo u svijet i duhovne vrednote kao što su jezik, običaji, pjesma, melos itd. I sve to sačinjava dio našega JA. Zbog toga se u nama čuva i osjećaj domoljublja ili patriotstva. (Možemo govoriti i o patriotizmu, ali onaj dočetak »izam« kao da ima neki negativni prizvuk. U izrazu *domoljublje* nema straha od pejorativnog oblika riječi.)

Katolička društvena nauka ne promatra domovinu prvotno s biološke, ni političke, ni socijalne, ni druge ograničene perspektive. Mada su sve te perspektive na svom mjestu opravdane, u sustavnoj i općoj društvenoj nauci normativne prirode perspektiva je dublja i šira. Katolička društvena nauka smatra domoljublje etičko-moralnom dužnošću, ali fundirano nauki i psihološki. Svaki je od nas član obitelji. Tu smo primili egzistenciju i neke psihičke oznake. Eto, to bi bila ta ontička i psihološka baza na kojoj se temelji etičko-moralna perspektiva domoljublja.

I tu se može dogoditi eksces. A zar ih nema i u obitelji? Netom se pojavi prenaplašena tendencija prema sebi u smislu nekog egoizma, eto ti napetosti i nekog sukoba. Ako u domoljublju nastane neka hipertoniya, nesklad je gotov. Nijedan se aspekt domoljublja ne smije apsolutizirati. Ni biološki, ni politički, ni socijalni. Svi ti aspekti moraju sačinjavati jednu cjelinu, cjelovito i harmonično ujedinjenje u sredini između individualizma i apsorpiranja ili nestajanja u zajednici. Nigdje čovjek ne smije izgubiti svoje *jastvo*. A ni osjećaj domoljublja. Ne smije se utopiti u politici, ni u prolaznoj socijalnoj strukturi, ni u čisto biološkoj zoni, jer čovjek je uvijek nešto više nego pripadnik biosfere, on je član noosfere, a za nas i milosne sfere.

Recimo da je domovina produženje našega JA. Osjećaj prema domovini je produženje našega osjećaja prema nama samima. On je toliko jak da je Sokrata nadahnua da ostane u svojoj domovini, iako se mogao spasiti bijegom dalje od neharne domovine. Duboko je taj osjećaj prema domovini u nama ukorijenjen da bi se lako iščupao! I ne radi se samo o nekom labilnom osjećaju; ne, osjećaj prema domovini je idejni stav, voljno određenje, svijest, htijenje, spremnost na žrtvu. Radi se o nekom pijetetu, kao o nekom početnom kultu i volji za služenjem toj domovini. Svaki je domoljub spreman braniti, čuvati, razvijati svoj dom, svoju domovinu, pa i uz cijenu smrti. Spomenici poginulim borcima za domovinu trajna su nam škola, opomena, poticaj.

Ali kako od pojma »domovine« dolazimo do pojma »nacije«? Pojam *nacija* naglasuje porijeklo ili rođenje (»nasci« — roditi se). Neki govore da su mnogi pisci poslije francuske revolucije počeli miješati ta dva pojma i time sinonimizirati domoljublje s rodoljubljem. Priznajemo da je nijansa osjetljiva. Ali postoji. I etimološki je naglasak različit, kao što se razlikuje »dom« od »rod«. Domovina označuje neku bazu, kao nešto nepromjenljivo, nepodložno promjenama. Pa ni onim perifernim. Možda je u pojmu domovine geografski položaj više naglašen nego u pojmu *nacije*. Konstatirajmo samo to da domovina uvijek čuva svoj individualitet, a da naciji taj individualitet nije uvijek priznat. Domovina se ne može ni od koga ne priznati.

Kada, dakle, uočimo da domovina može biti kolijevkom više nacija, uvidjet ćemo da je nacija neka juridički poznata, organizirana skupina na rodnoj grudi, okružena drugim isto tako priznatim nacijama, možda i pomiješana s njima. I one imaju pravo na nacionalni individualitet. To je razlog da se pojmovi »domovina« i »nacija« uvijek potpuno ne poklapaju. Domovina predstavlja prirodnu grupu, nacija kao da je nešto nadodano domovini. Preči je pojam domoljublja nego rodoljublja, domovine nego nacije. Pretpostavimo da dođe do nekog sukoba u usklađivanju interesa između domovine i nacije. Koja ima prednost? Domovina. Koliko se puta dogodi da domovinski osjećaj ostaje bez priznanja nacionalnog osjećaja? Politička previranja se mnogo puta odrazuju na nacionalne osjećaje, ali domovinski osjećaj ostaje kao hrid, stalna baza, temelj i osnovica raznih nacionalnih fenomena.

Pretjerani nacionalizam

I patriotstvo se može izroditi u pretjerani patriotizam. A nema sektora na kojemu čovjek ne bi mogao prijeći u eksces. Isto tako i osjećaj prema naciji može prijeći u nacionalizam i šovinizam. Najveća pogibelj da se osjećaji prema domovini i naciji degeneriraju dolazi od blizine s pojmom »države«. Država je politička zajednica, domovina i nacija su više prirodne zajednice. Međutim, kako sam pisao na drugom mjestu (*Kat. društvena nauka*, Zagreb, 1971, br. 102), i pojam se domovine, i pojam nacije nekako mogu stopiti s pojmom države ili političke zajednice »jer je Božja odredba da svaki čovjek bude član jedne političke zajednice«. Važno je dobro diferencirati taj pojam »domovina«, pa će biti manje nesuglasica.

Ekscesi ili pretjeranosti rađaju konfliktima. Neki reče da samo oni koji pretjeruju stvaraju povijest. Htio je reći da oluje stvaraju proljeće? Radije bih rekao da ekscesi izazivaju kaos; možda malo prodrmaju stacionim stanjem, ali iza njih je redovito pustoš. Oluje čiste zrak, ali je njihova rušilačka snaga očita. U svakom slučaju ekscesi izazivaju socijalne nered. Pretjerani osjećaji prema svojoj naciji mogu dovesti i do oružanih sukoba.

Neki govore da nacionalizam spada u prošlost. Da ga je postinula kolektivna svijest. Nisu li ga ratna zbivanja bacila u nepovratnu prošlost? Nisu li se i same nacije osvijestile? Postale zrele? Uvidjele da eksces izaziva drugi eksces, a oba zajedno da stvaraju vatru rata? Ili su ti dojmovi površni? Prolazne naravi? Više želje nego stvarne konstatacije?

Naglasimo što je sigurno. Kršćanstvo ne dopušta da se u definiciju nacije ubaci pojam fetiša ni šovinizma. To su degenerativni oblici nacionalnog osjećaja. A degenerativni oblici spadaju u patologiju. Gore je rečeno da osjećaj prema naciji u granicama razuma, pravde i solidarnosti predstavlja prirodnu strukturu. I da je trajne naravi. A u prirodi i u njezinim bitnim odnosima čitamo volju Tvorčevu. Gdje bi tu volju i čitali ako ne u knjizi prirode i u vlastitom srcu? U prirodnim osjećajima? Nisu li sve to oni »*nomoi agrafoi*« — nepisani zakoni Sokratovi?

Naravni zakon i Evandjelje dva su konvergentna pritoka iste mudrosti. Oni nam prikazuju istu strukturu. Evandjelje nije moglo a da nam ne ostavi jasnu pouku o pravilnom odnosu prema svojoj naciji. Vrijedno je čitati Drugu knjigu Makabejaca. A povijest izabranog naroda? A oni tako naglašeni primjeri Kristovi? Njegova misija prema ovcama Izraelovim? (Mt 10, 6; 15, 24). U Kristovim suzama nad Jeruzalemom govori i osjećaj prema svojoj naciji (Lk 19, 41). Ganutljiv je Pavlov priziv na cara. Snažan je njegov osjećaj prema svome narodu (Dap 28, 18). Uostalom, Crkveno učiteljstvo prenosi nauku Evandjelja na pojedina povijesna razdoblja pa istu nauku izražava jezikom dostupnim tom povijesnom razdoblju. Neka se u istinitost toga uvjeri svatko. A to će moći čitajući encikliku Lava XIII *Immortale Dei* od 1. XI 1885, pa *Summi Pontificatus* Pija XII od 20. X 1939.⁴ Drugi vatikanski sabor ponovit će staru nauku gotovo istim riječima: »Vjernici ... kao dobri građani neka istinski i tvorno goje ljubav prema domovini, ali neka sasvim odbace prezir tuđe nacije i pretjerani nacionalizam, promičući univerzalnu ljubav među ljudima« (AG br. 15). Sabor je jasno naglasio i zakonitost prirodnog osjećaja prema domovini i naciji, ali i njegovu otvorenost prema drugim nacijama (GS br. 75).

Katolička društvena nauka nije nikada usvajala nacionalizam. Uvijek ga je osuđivala. Znam, protuvjerska propaganda trajno predbacuje kleru da je nacionalistički, ali je očito da ta zamjerka krije u sebi bezbroj hinjenih navoda, mistificiranih razloga. Crkva je ponajprije osudila tzv. »*principium nationalitatum*« prema kojemu bi svaka nacija morala imati svoju zasebnu državu, a ako nema svoje zasebne države, da ne zasluži naziv »nacije«. Taj je eksces vrijedan svake osude. Razumije se: u današnjim društvenim prilikama u svijetu. Zajedničko dobro ljudske zajednice, čovječanstva, ima svojih zahtjeva uvjetovanih povijesnim i psihološkim prilikama. Čovječanstvo je toliko pomiješano, zajednički je život toliko kompliciran, međunarodni odnosi toliko su zamršeni da je ostvarenje toga principa ne samo nepoželjno, nego i nemoguće.

U najnovijem dokumentu Crkvenog učiteljstva *Pravda u svijetu*, usvojenom od Treće biskupske sinode 6. XI 1971, u zadnjim recima, navodi se da *narodima* treba omogućiti da se razvijaju prema svojim vlastitim kulturnim karakteristikama. To je shvatljivo. Radi se o kulturnim tekovinama. Međutim, dalje se traži da svaki *narod* mogne biti »sam svoj glavni tvorac vlastitog ekonomskog i društvenog napretka«. Isto tako se traži da svaki *narod* može sudjelovati kao aktivan i odgovoran član ljudskog društva u ostvarivanju općeg zajedničkog dobra, na ravnoj nozi s drugim narodima.

Nijeli li Crkva tim riječima prešla u prostor nacionalizma? Nikako. Izraz »narod« ima više značenja. Tu je pitanje »naroda-države«, jer je očito da u višenacionalnoj državi ne može pojedini narod uživati takvu posve autonomnu ili posve zasebnu političku i socijalnu samostalnost da se kao takav afirmira pred drugim narodima, ili u istoj državi bez osvrta na druge narode u istoj državi. Time bismo upali u zabludu koju je Crkva odbacila. Prema tome taj tekst treba shvatiti u pravom shvaćanju poj-

⁴ Pio XII, u izdanju Utz-Groner br. 5053, 5088 itd.

mova »narod« i »država« kao i »narod-država«, odnosno u kontekstu integralnog i konstantnog naučavnja katoličke društvene nauke. Tako Pavao VI u Poslanici za Dan mira 1972. govori da se ne smiju izrugivati ni vrijeđati neosporna narodna prava. Nije pravedno onemogućavati »da se svaka zemlja razvija u suradnji s drugima, bez ikakve dominacije, bilo gospodarske, bilo političke«.

Gdje počinje nacionalizam, a gdje završava ispravan osjećaj prema svojoj naciji? Dokle se proteže rodoljublje a da ne bude ekscesivno ili nacionalističko? Bez sumnje, nije lako dati matematički egzaktan odgovor. Konačan se sud povjerava uravnoteženom sudu razumnog prosuđivanja. Radi se o misteriju konkretnog nastupa. Nalazimo se na području kazuistike. U načelu se lako sporazumjeti. Razmimoilaženje nastaje kada treba dati sud o ovom ili onom nastupu. Teško je naći »zlatnu sredinu« koja bi u isto doba bila iznad pogrešnih ekstrema. Ali ta teškoća dira sve kreposti. Svaka umjerenost, npr. u uzimanju hrane i pića, traži mjeru, sredinu, ekvilibrij, i držati se te mjere znači postupati korektno, kreporno, hvalevrijedno.

Svaki član jedne nacije ima neposredno pravo da prijanja uz tekovine svoje nacije. U onom trenutku kada njegovo isticanje tekovina ili osobina svoje nacije vrijeđa pripadnike drugih nacija ili ograničuje njihova prava ili ih ometa u vršenju njihovih dužnosti prema njihovoj naciji, nacionalno prelazi u nacionalističko, zakonita ljubav prema svojoj naciji degenerira, pojavljuje se u patološkoj formi. Priznavati svojoj naciji povijesne zasluge, ponositi se njezinim dostignućima, veseliti se njezinoj afirmaciji itd. ne znači zalaziti u nacionalizam. Suprotstavljati nacionalne osobitosti osobitostima drugih nacija može lako dovesti u pitanje pravilne odnose koegzistencije. Osjetljiv civilni duh, svijest da se pripada jednoj političkoj domovini neće dopustiti da se podržavaju ti dizgregacioni faktori. Recimo još jednom da se pojam domovine može shvatiti u proširenom smislu »koliko obuhvaća i političku zajednicu kojoj pojedinac pripada, jer Božja je odredba da svaki čovjek bude član jedne političke zajednice«.⁵

Izvor dijalektike

Gdje se nalazi izvor konflikta između nacionalnoga i nacionalističkoga? Smatram da se nalazi u tome što se ne zna pravilno uklopiti ono što je pojedinačno u skupno, odnosno da se ne zna pravilno protegnuti ono što je skupno ili zajedničko na pojedinačno. Konkretnije rečeno: treba biti odgojen tako da se pravilno zastupa ono što je nacionalno a da se time ne nanosi šteta ili uvreda onome što je zajedničko. Stari su govorili da su svi umnici krahirali u onaj čas kada su npr. u traženju rješenja problema zla i boli zanemarili pravilno spojiti universalno s partikularnim, jer u općenitom se mogu pravilno harmonizirati elementi pojedinačnosti, pa i one oprečne pojedinačnosti.

Možemo dati i konkretnu smjernicu. Brani prava svoje nacije, ali tako da ne narušavaš prava drugih nacija, jer i one imaju svoja prava. Vrš

⁵ J. K., *Katolička društvena nauka*, Zagreb, 1971, br. 102.

svoje građanske dužnosti, pomaži drugima da ih vrše, ali nikada ne sprečavaj druge da vrše svoja prava. Političke su vlasti pozvane da intervencijom na polju pozitivnih zakona odrede neke granice preko kojih se ne smije prijeći, u svrhu zaštite zajedničkog dobra, mira i reda. Tih se zakona treba držati. Politička, upravna razboritost u tim slučajevima služi kao kriterij dobra — zla, ekscesa — defekta, pravilnosti — nepravilnosti, u jednu riječ: odgovornosti ili spremnosti snositi posljedice svoga postupka.

Istinито je reći da u nacionalizmu oživljava poganska definicija nacije. Nacionalizam je etičko-moralni defekt, mana, on članove jedne zajednice smatra kao »stvari«, amorfne elemente apsolutizirane zajednice. Oni gube svoj JA. Utapaju se u nacionalizmu. Prema tome, pravilno uklapanje nacionalnoga u zajedničko traži odgoj, a eksces u tome predstavlja manjak odgoja, manjak zajedničke svijesti, etički-moralno rečeno: eksces nacionalizma predstavlja diskvalificirani čovječji postupak ili grijeh. Iluzorno je govoriti o problemima što se odnose na nacionalno — nacionalističko, ako se građani ne odgajaju etički-moralno. Potrebne su etičke vrline, socijalne kreposti, npr. obzir, poslušnost zakonu, solidarizam, poštivanje ljudske osobe, duh pravednosti itd. Ponavljam: za to nije dovoljna psihologija ni politika. Potreban je etos ili moral, odgajanje u vrlinama i etičkom valoriziranju tih kategorija.

Pravi put

Bio bi skrajni pesimizam ustvrditi da nije moguće ostvariti zdrav patriotski ili nacionalni osjećaj. Kao da nije moguće ostvariti neki otvoren i patriotski i nacionalni osjećaj. Moguće je. I mora se.

Da, jer nacija je i etička vrednota. Nacija je humano i etičko dobro. Ona je za čovječanstvo dobit, pravi kapital. Ona predstavlja ingeniozno strukturiranu ljudsku zajednicu. Članovi te zajednice, nacije, posjeduju mnoštvo pozitivnih snaga. Taj nacionalni »genij«, kako ga neki nazivlju, potiče umove, jača volje, topli osjećaje, sprema na žrtve. Tko će moći izračunati remek djela iznikla iz tog sjemena? Nije li taj osjećaj vodio borce u obrani svojega doma, sebe i svojih, kroz svu povijest? Ne stvara li unutarnju koheziju svojih članova? Ne ulijeva li zamjernu otpornu i stvaralačku snagu?

Tko bi pokušao dokinuti ili potpuno isprazniti nacionalni osjećaj išao bi protiv čovječanstva. Priroda je u čovjeku usadila taj osjećaj. Čovjek nekako podsvjesno, jednostavnim životnim refleksom nastoji zadržati, čuvati i promicati interese svoje nacije. Ta tendencija lako prijeđe u euforiju za vrijeme rata, jer tada jače nastupa nagon za samoodržavanjem, pa se druge nacije smatraju neprijateljima. To su pretjeranosti uvjetovane neprirodnim stanjem sukoba. Dubinski nacionalni osjećaj ostaje u duši kao osjećaj produžene egzistencije, produženog JA. On predstavlja energetski kompleks. U njemu je dinamika efekta, emocionalni potencijal, pa, ako se silom potisne, može nenadano eksplodirati i proizvesti nepoželjne kataklizme.

Nacionalni osjećaj izvire iz nacionalnog individualiteta. Kao da postoji neka »harmonia praestabilita« između pojedinca i njegova roda, pređa, njegove okoline. Ta se srodnost ne da dokučiti. Pogibeljna je iluzija misliti da se može više ljubiti daleke pripadnike drugih nacija nego pripadnike svoje nacije. Svaka nacija nosi na sebi neke oznake pojedinačnosti uz one temeljne zajedničke oznake ljudske naravi. Mudrost je u tome da tu raznolikost pravilno uklopimo u jedinstvo zajednice. Potrebno je da obitelj, rasa, nacija, klasa i sl. ne ostanu zatvorene, nego da se otvaraju, te stječu šire okvire.

Eto, to je pravi put u ovom pitanju. U svakom se pojedincu krije težnja i za zajednicom. Za onom neposrednom i za posrednijom. Čitava priroda ide za tim da prijeđe mnogostrukost i raznolikost te da se opet nađe u jedinstvu i u nekoj istoti. Tako i čovječanstvo. Ako je od *jednoga*, u *jednomu* će se i ponovno sresti. Jedna nacija osjeća potrebu da bude upotpunjena od druge. Jedna nema onoga što druga ima. Mogu se međusobno pomagati i usavršavati. To je zakon rasta. Socijalna, ekonomska i kulturna evolucija traže da se nacije međusobno pomažu. Nacionalnost ne može predstavljati posljednji stadij ljudske povijesti. Evolucija čovječanstva ne zaustavlja se konačno na stanici nacionalnosti, nego na stanici opće zajednice čovječanstva. Reći će sv. Toma da je čovječanstvo kao jedna »*respublica hominum sub Deo*«.

Uostalom, i današnja situacija u svijetu svjedoči da je tendencija ujedinjavanja vrlo snažna. Što su Ujedinjeni narodi ako ne nastojanje da sve nacije i države nađu sebe u zajednici naroda? Nijedna se ne smije izolirati. Izolacija bi bila štetna za njezinu sretniju budućnost. Kao što pojedinac u obitelji ne nestaje nego prima uvjete razvitka, slično i pojedina nacija i država u zajednici naroda i nacija ostvaruje svoj poziv na više, na puniji život.

Nacionalni i patriotski osjećaj nisu gotove kategorije. Nisu gotove s više gledišta. Razvijaju se. Političke i društvene prilike traže od njih ponekad ponešto elasticiteta. Ali te modifikacije, kao što se osjećaj nacionalnosti modificira u polinacionalnoj državi, ne diraju u bit nacionalnog osjećaja. Upravo ta nedorečenost, nedogotovljenost tih osjećaja traži da se od djetinjstva započne s odgojem, i da se odgoj proslijedi u trajnom samoodgoju. A to znači u svjesnom odnosu, u osmišljavanju, humaniziranju i kristijaniziranju tog dubinskog osjećaja prema domovini i prema naciji. Nalazimo se na terenu normativne znanosti: etike — morala. U negativnoj fazi je potrebno inhibirati ili potiskivati tendencije pretjeranog traženja prava ili isticanja nacionalnih osobina, a u pozitivnoj fazi je potrebno ulagati snage u brigu za zajedničko dobro zajednice kojoj pripadaš, dakle i države. »Zdravo patriotstvo, potpuno predano službi majke-domovine, hrani se sviješću zajedničke solidarnosti svih ljudi na zemlji. Ova svijest ujedno znači i obogaćenje patriotskog osjećaja, jer svaka je bratska veza obogaćenje za članove te bratske zajednice.«⁶

Katoličko je stajalište uvijek zastupalo takvo uravnoteženo rješenje problema suglašavanja između nacionalnoga i općega. Krist je otvorio

⁶ M. J. Gerlaud u *Initiation théologique*, III, str. 293.

regionalni nacionalizam Izraela. Kršćanstvo se susrelo s Rimljanima koji su pod izrazom »nationes« označavali tuđe, po njihovu mišljenju, inferiorne rase. Kršćanstvo je to stajalište naukom i primjerom zabacilo. A u srednjem vijeku, ponajviše zaslugom kršćanstva, izraz »natio« označuje razne skupine civiliziranih naroda. Na sveučilištima studenti se okupljaju prema »nationes«. Vjera najbolje pokazuje kako se ono što je nacionalno ili pojedinačno može pravilno uklopiti u ono što je zajedničko, jer jedna vjera za sve pripadnike raznih nacija obuhvaća ono što se tiče svih ljudi koliko su ljudi. Problemi koje pokreće, rješenja koja daje, sredstva što im pruža za usrećenje i sl. ni najmanje ne priječe da se svaka nacija razvija u sebi a da u isti mah nađe sebe u sklopu s drugim nacijama na području istih duhovnih interesa ili preokupacija. Tako govorimo i o »universalitas christiana«.

Pio XII je to sažeo ovako: »Nacije, razvijajući se i diferencirajući se prema raznim životnim i kulturnim okolnostima, ne idu za tim da unište jedinstvo ljudskog roda, nego da ga obogate i da ga uljepšaju priopćavajući mu vlastite osobine, izmjenjujući međusobno dobra, što nije moguće ostvariti, niti može biti efikasno osim ako međusobna naklonost i proživljena ljubav ujedinjuju svu djecu jednog Oca i sve duše otkupljene istom božanskom krvlju« (*Summi Pontificatus*). Tako je nacionalno uklopljeno u evanđeosko i nadnaravno.

To se stajalište distancira od internacionalizma ili radikalnog kozmopolitizma. Internacionalizam ili kozmopolitizam niječu granice nacija i ne opravdavaju priziv na domovinu. A fatalna je pogreška boriti se protiv onoga na što tako snažno potiče priroda. Mudrost je u tome da tu snagu reguliramo, a ne pokušavamo uništiti. Tko prirodu tjera ovdje, javlja mu se nagršena na drugom mjestu. Zar nije očito da intenzivnije ljubimo one koji su nam krvno bliži? A tko nam je bliži od oca i majke? Oni su nam predali jezik, običaje, razne osobine, pa je jasno da se naš osjećaj najprije zaustavlja na našim roditeljima, bližnjima, sunarodnjacima. »Ako se tko za svoje, osobito za ukućane, ne brine, zanijekao je vjeru; gori je od nevjernika« (1 Tim 5, 8).

Prioritet etičko-moralne dimenzije

Možda će se ovaj podnaslov nekome činiti suvišnim, deplasiranim. On zbog toga nije ni najmanje neopravdan. Radi se o metodi pristupa ovom pitanju. Odnos nacionalno — nacionalističko ne može se pravilno riješiti s jednog aspekta. A među svim aspektima etičko-religiozna je dimenzija u čovjeku najdublja i najobuhvatnija. Ona je najtrajnija, vječna. Što iz toga slijedi?

Autonomija pojedinih znanosti upropastila je njihovu plodnu egzistenciju. Postale su mnogostruko jednostrane i siromašne. Sociologija i politika posjeduju svoju autonomiju kao znanosti, ali na dnu njihova valoriziranja leže etičko-religiozni problemi. Atomiziranje znanosti kao da hoće zatrpiti tu bazu, pa se te znanosti počesto bave samo površinskim pitanjima i daju površinska rješenja. Što je centralno — bacaju na periferiju, a periferijsko postavljaju u centar. Za rješavanje središnjih

problema počesto se navode čisto periferijski razlozi, a za rješenje periferijskih pitanja apelira se na one temeljne bez osvrta na okolnosti vremena i prostora, koje se u periferijskim pitanjima mnogo jasnije i jače odražavaju, pa o njima treba voditi računa. Razumljivo je da takvo izvrtnje procedure donese neadekvatna rješenja.

Primijenimo ovu refleksiju na naše pitanje. Kroz stoljeća se pitanje odnosa prema domovini i naciji rješavalo u moralci.⁷ Tako nam sv. Toma ističe činjenicu da su roditelji i domovina počela naše egzistencije, faktori našeg održavanja, razvoja, pa da im, poslije Boga, dugujemo najveće štovanje. Ali sv. Toma nije ostao na toj tvrdnji. On nije zastupao »zatvoreno« patriotstvo ili zatvoren osjećaj prema naciji. On je u sunarodnjake uvrstio donekle sve druge prijatelje, savezničke nacije te i na njih protegnuo taj pijetet. Danas je čovječanstvo okupljeno u *Ujedinjenim narodima*. Danas se, prema tome, svaka nacija mora smatrati saveznicom. Treba pokazati tu otvorenost prema svakoj naciji. Nema zatvorenih nacija. Na taj način se dokazuje poštovanje i univerzalnosti i individualiteta pojedinih nacija.

Znam, netom se u Crkvi počne raspravljati o pitanjima nacionalno — državno, odmah se gleda s nepovjerenjem. Da li Crkva politizira, ima li na to pravo i do kojih granica — raspravio sam na drugom mjestu.⁸ Jasno je, treba razlikovati politiziranje od zastupanja stajališta u pitanjima nacije i domovine. Domovina i nacija su poviše političke. Politika je promjenljiva stranačka igra, daleko od onih osnovnih, univerzalnih kategorija što spadaju na bit, na strukturu čovjeka i ljudskog društva. Crkva je apolitička, ali nije anacionalna⁹. Ona stoji uz načelo opće solidarnosti i univerzalnog zajedništva, ali time ne odbija da se sa svakim narodom sraste prema njegovim prilikama, poštujući uvijek objektivne etičke norme i nepromjenljive principe katoličke nauke. Nije po srijedi nikakav oportunizam, nego jednostavno univerzalni aspekt ili put pod kojim Crkva ostvaruje svoj kontakt s ljudima.

Odnos prema domovini i naciji u dnu je problem etičko-moralne naravi. Prema tome on mora biti reguliran kreposnim raspoloženjem. On se nameće kao imperativ. Ne očekuje od čovjeka hoće li ga pravilno ili nepravilno ostvariti po svojoj miloj volji, ne, nego pravilnost je toga odnosa norma i imperativ. Nepravilnost na tom području čovjeka dehumanizira, diskvalificira. Eksces i defekt jednako se protive kreposti. Anacionalnost i nacionalizam predstavljaju dva kriva stajališta: defekt ili manjak i eksces ili pretjeranost. Crkva je odbacila pretjerani nacionalizam (Denz 2964), ali ona inzistira na etičkoj dužnosti da domovini i naciji moramo

⁷ Sv. Toma, II—II, q. 101.

⁸ J. K., (kao u bilješci 5. br. 2 i sl.

⁹ Drago Šimundža piše (CuS, 1971, br. 1, str. 2): »Crkva je po svojoj službi i poslanju narodna... Živeći, naime, u svom narodu i s narodom, Crkva postaje dio i svojina naroda i narodnog bića, duhovno-kulturni faktor koji se nužno uključuje u rad i život svoje nacije (tako da narodni duh, nacionalna svijest i društvene specifičnosti naroda postaju jednako svojina te narodne Crkve kao što, s druge strane, duhovno bogatstvo Crkve postaje dio narodnog bića.«

iskazivati poštovanje, i to snagom ljudskog i kršćanskog poziva. A to poštovanje nije neki romantički ni sentimentalni odnos, nego uvjerenje, dosljednost, vjernost, spremnost na žrtvu.¹⁰

Možda bi bilo od presudne važnosti da se omladina više odgaja etički nego politički. Treba u čovjeku odgajati prije svega ono što je humano, ono istinski univerzalno biće. I odgajati ga prije svega prema objektivnim etičkim normama. U tim je normama i poziv da se svojom nacijom diči, ali da sve nacije poštuje. Pravilan odnos prema naciji uključuje pravilan odnos prema čovjeku. Humanizam traži osjećaj prema svojoj naciji, ali humanizam odbacuje nacionalizam, jer taj pomizuje čovjeka i stvara nehumane odnose među ljudima.

¹⁰ Lav XIII u anciklici *Sapientiae christianae* od 10. I 1890. piše: »Civitatem in qua editi susceptique in hanc lucem sumus, praecipue diligere tuerique jubemur lege naturae...« Fatalna je pogreška miješati patriotstvo ili ljubav prema domovini i naciji s politikom. Patriotstvo je nadpolitičko, to je prirodna dužnost, prirodni čovječiji poziv, strukturni element našega JA promatrana u okolnostima ovozemne egzistencije.